

SZEMLE.

Csuppay Lajos: *Sopron a Civitas fidelissima.* Városismertetés tanulmányi kirándulást vezető tanárok számára. Horváth Kálmán kiadása. Sopron, 1929. 36 lap. Ára 1-50 P.

Krétapapíron, szép kiállítással s megkapó 15 illusztrációval díszítve került e városismertetés a könyvpiacra.

Szerző a tanulmányi kirándulások lélektermékenyítő hatása alatt s a visszaemlékezés hangulatkeltő varázsával eltelve állította össze, az Országos Polgáriskolai Tanáregyesület felszólítására Sopron városának ismertetését. Csuppay Sopronnal kapcsolatban nagyon helyesen állapítja meg a következő tény: „ha egy helyen csodaszép erdőket, tájképeket, régi és új magyar történelmi emlékeket, hangulatot akarunk tanítványainkkal láttatni és érezetni, akkor a csonka ország téerein Sopron felé kell a magyar tanárnak néznie, ide kell elvezetnie tanítványait, mert Sopron, ez az ősi kelta-római korból származó magyar-német város, ma legszebb ékszere hazánknak s népe, lakossága minden magyar szív szeretetére érdemes“.

A földrajzi ismertetésben vázolja a város jelentőségét, kiemelve a trianoni béke által teremtett fejlődésgátló körülményeket, valamint a szellemi kultúra ugyancsak magas fejlettségéről tanuskodó közoktatásügyi intézmények nagy számát. A város történetének vázlatában a sok klasszikus esemény közül messzire kiemelkedik 1921. dec. 14.-ének történelmi értéke, midőn Sopron város népe, mint a tatárjárás idején s Ottokár támadáskor, úgy most is ismételtelen kimutatta azt, hogy ezeréves multjának tudatában van. A továbbiak során részletezi a történelem folyamán patinássá lett értékes műemlékeket, amelyek nemcsak Sopron multjának fejlettségét hirdetik, hanem ma vonzó érdekességei. Csupa szépség, városainkban kevéssé fellelhető csupa történelmi és harmónia az, ami a különböző korok építészeti stílusát őrző épületekből kiárad! De rátereli figyelmünket Szerző a város újabb részeire és tájképi szépségeire is.

Mindazon szépség és érték, amit Csuppay Lajos városismertetésében rövidre szabottan kiemel, ezeréves kultúránk beszédes hirdetője. Hiszem, hogy városismertetése sok tanárt készítet majd arra, hogy művész emlékeivel a történelmi multról beszélő Sopronba vezesse tanítványait elmélyedni, élvezni és lelkesülni.

Kanszky Márton

Vigyázó János dr. és Horn K. Lajos: *Mátra térképe.* Számos munkatárs segítségével, 1 : 50.000 mértékben. A Turistaság és Alpinizmus kiadása. Budapest, 1929. Ára 2 P.

Mióta az állami Térképészet vette kezébe az ország térképezését azóta nem csak a hivatalos térképekre volt gondja, de a társadalom speciális szükségletének kielégítését is szem előtt tartotta. Így láttak napvilágot a kifejezetten turista térképek is. Ezt az akciót maga a turisztika is támogatja és így született meg a Turistaság és Alpinizmus áldozatkészségéből a Mátrának jó négyzínnyomatú térképe is.

A Mátra területét 55 × 85 cm.-es nagyságú lapon ábrázolja a térkép, zöld színben tüntetve fel az erdőségeket. A turistautak pirosak és mindenik mellett ott találjuk a megfelelő színjelzés színének kezdő betűit. A hegyrajz szintvonalakkal van megoldva. A turistautak nem éppen a legpontosabban vannak felvéve, amit a Mátrafüred—Kékes között húzódó pz. jelzésű út is bizonyít. A Galyatető környékét 1 : 25.000 mértékben Szerzők külön ábrázolták. E térképnél a mértékbe hiba csúszott be, amit feltétlen ki kell javítani. A mérték km.-ként van feltüntetve, holott az hektométeres beosztást ábrázol. Ajánlatos lenne, ha az egészet km.-es beosztással cserélnék ki.

Általában az egész térkép nagy gonddal készült s különösen nyomdatechnikai része árul el pedáns munkát.

Irmédi-Molnár László

Thirring Gusztáv: *Köszeg és környékének részletes kalauza.* 12 kép, 4 térkép és 4 alaprajz. 80 lap. A Thirring—Vigyázó-féle Részletes helyi kalauzok 12. száma. Budapest 1928. A Turistaság és Alpinizmus kiadása. Ára 1.80 P.

Ismét gyarapodott a régen hiányzott magyar turista kalauzok száma e kitűnő füzettel. Szerző előszavában bejelenti, hogy e kis könyvecske előhírnöke csupán a megjelenendő Részletes Magyar Utikalauznak, amelyben a Magyar Alpok egész vidéke fog tárgyalatni. A jeles munkatársak segítségével megírt munka nagy segítségére lesz a magyar turistáknak és kutatóknak egyaránt.

A mellékelt útjelző térkép jó áttekintést nyújt. Ugy gondoljuk azonban, hogy jó lett volna a trianoni vonal feltüntetése is, mert annak látása bátrabb mozgást biztosítana a határátlépéssel nem rendelkező turistának.

Irmédi-Molnár László

Mzik Hans: *Beiträge zur historischen Geographie, Kulturgeographie, Ethnographie und Kartographie, vornehmlich des Orients.* Franz Deuticke, Lipce V + 202 l.

Hetvenedik születési évfordulója alkalmából nyújtották át e könyvet tanítványai és tisztelői Oberhummer Jenőnek, a bécsi egyetem jubiláló geográfus professzorának. Az udvari könyvtár térképosztálya igazgatójának, Hans Mzik-nak a szerkesztésében jelent meg és 11, főleg a Kelet történetföldrajzi és etnográfiai problémáival foglalkozó önálló tanulmányt tartalmaz.

Minket is közelebről érdekel *Karl Ausserer* der „Atlas Blaeu der Wiener National-Bibliothek“ c. értekezése. Az udvari könyvtár páratlan értékéről, a Blaeu Atlasz néven ismert, jobban mondva félreismert gyűjteményes munkáról számol be, amely terjedelmes leírásokban és ezekre

menő képanyagban mutatja be a XVII. századi európai és Európán kívüli országokat. Gazdag anyaga révén eddig is fölbecsülhetetlen forrása lehetett volna a történeti, földrajzi és művészettörténeti kutatóknak, de helytelen elnevezése még a szakembereket is félrevezette. Jogosan sejtették benne az amszterdami Blaeu intézetben készült közismert 11 kötetes atlaszt, amelyből azonban néhány évtized alatt a van der Hem fivérek gyűjtése és személyes közreműködése folytán a megfelelő helyre beillesztett eredeti rajzok, aquarellek és kézzel színezett metszetekkel egy 50 folio kötetes új mű keletkezett. Minthogy a több mint négyszeresére dagadt új műnek csak vázát alkotja az eredeti Blaeu atlasz, helyesebb is volna az „Atlas van der Hem“ elnevezés. A munka értékéről széles körben tudomással bírtak, a műkereskedők már 1730-ban a világ legértékesebb atlaszának hirdették. A család utolsó sarjának halála után a műgyűjtő Szavoyai Jenő herceg vásárolta meg 22 ezer forintért, így került örökösétől, Viktória hercegnőtől egész könyvtárával együtt a bécsi Nationalbibliothek birtokába, ahol ma is őrzik.

A mű 34 kötetben foglalkozik az európai országokkal, a 35—45 kötet a többi világrészről szól. Az ausztriai anyagot behatóbban ismereti *Ausserer* és a térképmelléletekről megállapítja, hogy *Georg Mathias Fischer* 1667-ben kiadott művével azonosak. Szívesen vettük volna a hazánkra vonatkozó kötet (XXXIII.) részletes ismertetését is, amelynek terjedelmes történeti és földrajzi bevezetése az egykorú irodalom gondos felhasználására vall és forrásul szolgált más idegen nyelvű munkáknak is. A két holland nyelvű térkép a XVII. századi művek adatait használja fel. Nagyban emeli e kötetet a hazai várakat ábrázoló 26 színes tábla, amelyeket *Ausserer* önálló aquarelleknek tart, mi azonban hajlandóbbak vagyunk kézzel színezett metszeteknek minősíteni annális inkább, mert szignálva nincsenek és hasonló kivitelűeket más akkori és korábbi művekben is láttunk. A különböző típusokból ügyesen összeválogatott 5 melléklet között nem szerepel magyarországi, de utal rá *Ausserer*, hogy az anyagból már közöltük Győr látképét (Föld és Ember 1928, 16 mell.), továbbiakat pedig Kogutowicz Károly fog közölni Dunántúl és Kisalföld című sajtó alatt lévő munkájában.

Az atlasz méreteiről fogalom alkotható, ha megemlítjük, hogy csak a mellékletként szereplő térképek, tervrajzok, aquarellek, metszetek és művészi rajzok összesen 2116 külön táblát foglalnak el. A két idősebb fivér maga is készített rajzokat, *Laurenz* pedig amellet, hogy a felkutatható anyagot nagy áldozattal összegyűjtötte, Hollandia legkiválóbb művészeit is foglalkoztatta aquarellek, initialék készítésével, térképek, metszetek rajzolásával, színezésével és nagyításával. A szerzőkről és művekről *Ausserer* által adott pontos összeállításban számos jól ismert festő nevével találkozunk. Helyesen állapítja meg, hogy a Blaeu, illetve van der Hem-féle atlasz a térképírás fejlődése szempontjából óriási jelentőséggel bír. Természetes, hogy egy ily nagyszabású munkáról adott 3 fves áttekintésben az író nem térhet ki az anyag értékelésére, ez a részlelkutatók feladata. Kitézett célját, hogy a munka létrejöttéről és tartalmáról áttekinthető képet adjon, helyesen oldotta meg *Ausserer*. Különösen a külföldiek számára végzett érdemes munkát, akik idáig gyönyörködhattünk

ugyan az atlaszban, egyes részeit tanulmányozhattuk, de közelebbi adatokat senkitől sem sikerült róla megtudnunk.

Németh Gyula „Magna Hungaria” című cikkében figyelemre méltó megállapításokat közöl a magyar-baszkir rokonságról és ezzel kapcsolatban legrégebb helyneveinkről. A baszkir nép azonos volt a magyar-ságnak Magna Hungariában lakó részével. A magyarság elszakadt ága a mai Baszkiriában élt, kétségtelen, hogy Julián szerzetes ezeket a magyarokat kereste. A két nép eredetileg ugyanaz lévén, őket hol baszkiroknak, hol magyaroknak nevezték. A Baszkiriába vándorolt magyarok közt valószínűleg törökök is voltak. A törökökkel érintkezésbe kerülve nyelvüket lassanként elfelejtették, egy 11 századi kútfő már a nyugatszibériai törökökkel egy csoportba sorolja őket, de Julián hiráda azt igazolja, hogy egyes csoportok még a 13. században is magyarul beszéltek. Érdekesen mutat rá *Németh*, hogy a honfoglaló törzsek Konstantinosz császár által feljegyzett nevei helyneveink egész sorában fenmaradtak. Így például Keszi mintegy 50 helynévben szerepel. A negyedik törzs Kürt és Gyarmat néven él helyneveinkben. A Konstantinosz-féle „Jänäx” helyneveinkben Jenő néven maradt fenn. A Gyarmat és Jenő név a baszkiroknál is előfordul. *Németh Gyula* helynévmagyarázatainak eddig is sokát köszön a magyar geografia, érdeklődéssel várjuk legközelebbi munkáját, amelyben a magyar-baszkir kérdéssel részletesen fog foglalkozni.

Herbert Jansky, *Das Meer in Geschichte und Kultur des Islams* c. tanulmányában kimutatja, hogy az iszlám kultúra hordozói az arabok és törökök a tenger nyújtotta előnyöket nem használták fel céljaikra. Arab flottáról alig beszélhetünk, legfeljebb csak a törökökéről, de az is mindvégig alárendelt szerepet játszott. A továbbiakban részletesen szól a XIX. sz.-től kezdve a török flotta szervezetlenségéről és belső gyengeségéről.

A többi tanulmány szerzői *Paul Kahle*, *Christine Rohr*, *Franz Taeschner*, *Georg Hüsing*, *Albert Hermann*, *Karl Kraus*, *Robert Freiherr v. Heine-Geldern* és a szerkesztő *Hans Mžík* a Kelet földrajzi kérdéseivel foglalkoznak hasonló alapossággal és kutatásaik legújabb eredményeiről számolnak be.

A könyv létrehozása *Hans Mžík* érdeme, aki Wien, Berlin, Bonn, Budapest és Münster legkiválóbb szakembereit nyerte meg munkatársakul. Az Oberhammer emlékkönyvet a geográfiai irodalom számottevő nyereségként könyvelhetjük el.

Eperjessy Kálmán

Kruse Wálther: *Die Deutschen und ihre Nachbarvölker*. Neue Grundlegung der Anthropologie, Rassen, Völker-, Stammeskunde und Konstitutionslehre nebst Ausführungen zur deutschen Rassenhygiene. Lipcse, 1929. G. Thieme kiadása. 17 szövegekőzti ábrával és 5 táblával. 640 l.

A hatalmas művet a nagy német anatomus és anthropológus, dr. Virchow Rudolf emlékének ajánlja a szerző, aki mellett éveken át dolgozott s kinek vezetése alatt a pathologikus anatómia révén jutott szorosabb ismeretségbe az embertannal.

Dr. Kruse műve előszavában megjelöli azokat a főbb szempontokat

és irányokat, melyek reform-műve megírásánál vezették s melyek régi, tekintélyes és általánosan elterjedt tudományos feltevések alapjait ingatják meg. A német nép és szomszédai embertani ismertetésével kapcsolatban művében megtaláljuk Európa összes népének vázlatos ismertetését is. A rasszosztályozást teljesen új alapokra helyezi.

Az osztályozásnál azelőtt nagy szerepet játszó koponyaindexet, mint ilyet elveti s az osztályozás alapjául a színkomplexumot és a természetet hagyja meg. Az embertani kutatások biztosabb bázisául az átöröklés és a konstitúció (az egyén általános testi és szellemi állapota, melyet magával hoz a világra) törvényeit tekinti, bár az „átöröklési matematikusok” szerinte az ő túlhajtottságukkal több kárt, mint hasznot eredményeztek az anthropológiai, rasszhygieniai kutatásokban. Biológiai jelenségek magyarázatánál helyteleníti a képletek túltengését: Műve 14 szakaszra oszlik s a szakaszok nagyobb része a testi, a kisebbik fele a lelki embertant tárgyalja. Új műszavak bevezetésétől tartózkodik s hogy a dolichocephál, hosszúarcú, nagytermetű, nyúlánk testalkatú s a brachycephál rövidarcú, kis- és zömöktermetű typus jelölésére a „leptocephal-leptosom s a pyknocephal-pyknosom” új terminus technikusokat alkalmazza, egyenesen bocsánatot kér ezért az olvasótól. A bocsánatot megadjuk, mivel az új műszavak az embertani tudománynak igazán nem ártnak, de nem is használnak, mivel lényegökben semmi újat nem nyújtanak.

A mű tárgyalása a *bőr, haj és szem színének meghatározásával* kezdődik. A színfokozatot számokban adja s színindexxel fejezi ki. A haj színének megállapításánál ismerteti a közvetlen és a kémiai vizsgálatot. A második fejezetben színkomplexum szempontjából vizsgálat alá veszi Európa népeit. Közli Közép-Európa szemszínindextérképét. *E térképen a mi hazánk helyén nagy kérdőjel éktelenkedik*, mint Kelet-Európa számos helyén. *Ugyanez a megszégyenítő kérdőjel marad ránk a hajszín-, bőrszín- és az egyesített színindextérképről is.* Szószerint idézem Krause művének erre vonatkozó sorait: „Über Südosteuropa, namentlich die Balkanhalbinsel, sind wir besser unterrichtet, *am wenigstens über Ungarn*“. És itt csupán Beddoe, Biasutti s Jankó szegényes adataira hivatkozik s feltételelesen hazánk magyar lakóira s a Balkán félszigetre, a 36—40 egyesített színindexszámot állapítja meg. Ha a mai magyarság színkomplexumáról nagyobb összefoglaló mű nincs is, Hermann Ottó, Semayer, Pápay, Bartucz, Lenhossék, Winkler stb. vizsgálatainak alaposabb ismerete alapján világosabb képe lenne Krusenak hazánkról is. A magyarság nyelvi s ethnikai eredete különben igazolja Winkler s Semayer-féle feltevést, mely hazánk területén a dr. Török Aurél elgondolásának megfelelő két törzstypust (standard types) vesz fel a magyarság között: a világosabb színű finn- s a sötétebb színkomplexumú török typust. Európa színindexe 14—48 között ingadozik. E műben közölt európai színindex-térképen hazánk területe a 35—37 színskála-fokok között álló területekhez sorol minket, úgy, hogy ami átlagos szem-, haj- és bőrszínünk nagyjából a franciákéval egyezik meg. Burgenland lakóit jóval világosabbnak veszi (29—31).

A természetnagyság, melyre az életkörülmények, lakóhely, éghajlat,

táplálék stb. nagy befolyást gyakorolhatnak, főleg az alrasszok szétválasztásánál játszik nagy szerepet. Érdekes tapasztalat, hogy *Európában a természet fokozatos növekedése észlelhető*, mely 50—100 év alatt átlag 3 cm.-t jelent. Említést tesz Kruse *a magyarokról is, kiknek természetét Bartucz mérései alapján, átlagosan 167-6-nak veszi. Biasutti az ország minden részéből származó 86 hadifogolynál 166.5 átlagot talált. Göhlert szerint hazánk szláv és német lakói tetemesen nagyobbak a magyaroknál. A negyedik szakaszban tárgyalt fejindex. Németországra vonatkozólag közel 40.000 felnőttön eszközölt mérés alapján 82.5, Franciaországra vonatkozólag egy egységgel nagyobb. Fejfelző szempontjából hazánkat meglehetősen homályos területnek minősíti. Lenhossék, Jankó, Biasutti adataira támaszkodva a magyarok fejindexe 85.2 és 83.2 között ingadozik, de az átlag 84-en alul marad, dr. Bartucznál 83. Nálunk magyaroknál dr. Bartucz pontos mérésekkel igazolta, hogy a doli- és mesocephálok száma csökkenőben s helyettök szaporodnak a brachy- és a hyperbrachycephálok. Kár, hogy Kruse dr. Bartucz adatait nem tanulmányozta közelebbről: A fejalakkal kapcsolatban sok új megállapításra jut. *A mérések pl. megcáfolják a szlávok eddig hirdetett rövidfejűségét, de nem általános a mongol rövidfejűség sem. A legnagyobb rövidfejűséget Európában nem délkeleten, tehát mongol fajtájú népek közelségében, hanem délnyug. Németország s Franciaország centrálpontján találni s így elesik az ázsiai rövidfejű invázió fellevése, amennyiben a rövidfejűség Európa területéről sugárzott szerte.**

Részletesen foglalkozik a következő két fejezetben *a fej elő- (en face) és oldalnézletével (en profile)* s ezzel kapcsolatban a morfológiai és physiológiai arcindexel. Az előbbi Kruse mérése szerint a németeknél 86, tehát középrövid arc. Biasutti Magyarországra vonatkozólag 85-et állapít meg s így mi is a középrövid arcúak csoportjába tartozunk. A finneknél helytelennek tartja a rövid arc általánosítását, mivel ott csak a nőknél láthatni mongolosan széles arcokat. Kruse az arcformák eltéréseiben konstitucionális különbségeket lát, melyeket ismeretlen körülmények váltanak ki hol itt, hol ott.

Ahogy az arc általános alakja és részletei formai eltérésükkel s számjelzőikkel nem tekinthetők rasszjellegeknek, úgy a 7-ik fejezetben tárgyalt testalkatot, testtartást is úgy tekinti Kruse, mint amelyekben megnyilvánuló különbözőségek legfeljebb arra alkalmasak, hogy népcsoportok elhatárolására használjuk fel. A testalkat és természet nagyság között bizonyos összefüggést állapít meg. Ismerteti Rutz 3 v. 4 féle kédélytípusát. Kruse szerint a németek kédélykifejző mozgásai (legtöbbször a II-ik típushoz tartoznak) élesen megkülönböztethetők a nem germán népekéitől. *A magyarokat az olaszokkal, lengyelekkel, oroszokkal s messze afrikai népekkel együtt az I-ső típusban osztja.* A vércsoportok rasszjellegző értékének vizsgálatánál rendkívüli becses és új eredményről számol be, nevezetesen, hogy *nemcsak a vértesteknél, de a test többi sejtjeinél is hasonló csoportosulást állapíthatni meg, de ahogy kizárólag a csoportok nem szolgálhatnak rasszcsoportosításra, úgy a test többi sejtjeinek csoportkülönbségei sem s helyesebb azokat inkább vér- és sejtkonstitúcióknak tekinteni.*

A 3-ik terjedelmes szakasz a történeti embertannal foglalkozik s egy, a régi felfogással teljesen ellenkező eredményre jut, nevezetesen, amiről már fentebb is volt szó, hogy *a rövidfejűség nem ázsiai import, annál inkább is, mivel ázsiai népeknél a közép- és hosszúfejűség nagyon elterjedt jelenség a legtipikusabb mongol népeknél is.* Hivatkozik arra is, hogy a keleteurópai ős finnek, ős szlávok, bulgárok stb. hosszúfejűek voltak s *a magyarokra vonatkozólag Giuffrida-Ruggieri megfigyelését említi, ki a Magyar Nemzeti Múzeum régi koponyáit hosszúfejűeknek találta.* Kruse eme bizonyítéka azonban igen labilis, mivel tudvalevő dolog, hogy a régi magyar koponyák zömét az embertani intézet őrzi. Ami pedig a régi magyarok koponyajelzőjét illeti, dr. Bartucz lelkiismeretes mérései a honfoglaló férfiaknál *82*31-et, a nőknél 80*59-et talált, középtérték: 81*30. Eredmény: a honfoglaló magyarok s régi kunok mérsékelt rövidfejűek voltak, míg a maiak túlnyomólag rövid- és túlrövidfejűek.*

Kruse terjedelmes művének 10-ik szakasza szoros összefüggésben áll a legmodernebb biológiai kutatásokkal s teljesen új irányt szab a rasszvizsgálatok számára. Behatóbban foglalkozik a jellegek állandóságának, változásának kérdésével, az öröklés, a környezet szerepével és hatásával s a konstitúciókkal, természetesen mindezeket a germánokkal és az európai rasszokkal hozza kapcsolatba. Szól a termet örökölhetőségéről, de ugyan-csak a külső körülményeknek, életviszonyoknak reágyakorolt hatásáról, a testalkatnak — Kretschmer vizsgálataira hivatkozva — nemcsak testi, de elmebajokkal való összefüggéséről s megemlíti, hogy a schizophreének rendszeren leptosomok (hosszú fej, arc, magas termet, nyúlánk testalak), a maniákus depressívek pedig pyknosómok (rövid fej, széles arc, alacsony termet, zömök testalak). *A fejalak különbözősége nem öröklésen alapszik, de az életviszonyok, környezet gyakorolnak reá óriási hatást. A születéspillantásban a fejalak egységes s csak az élet folyamán változik.* Nagy hatással van reá a fekvés is. Oldalfekvés a dolichocepháliának kedvez, a csecsemő hátonfekvése pedig a rövidfejűséget segíti elő. *Mesék birodalmába tartozik Kruse szerint, hogy a kultúra befolyást gyakorolna a fejalakra.* A testi jellegek között a daktyloskopiában nagyjelentőségű ujjbarázdákról, mint állandó és örökölhető bélyegekről beszél. A testi jellegek bírálatánál ama végkövetkeztetésre jut, hogy német földön rasszkülönbségekről beszélni nem lehet, csupán egy északi és déli alrasszáról az európai népfajtatknak s hogy *a gyakorlatban levő rasszelmélet, mely 3—10 rasszcsoportot állít fel s segítségül veszi az ázsiai bevándorlást is, nem felel meg a tényeknek és végül, mert csak a szín- és vércsoportok s részben a termetnagyság függetlenek lényegesen a konstitútiótól, Kruse szerint rasszmezgkülönböztetésre Európában elsősorban ezek veendő k te-kintetbe.*

A 12-ik szakaszban a testi, vagyis tulajdonképpeni anthropológia szükségképpeni kiegészítő részével, a lelki anthropológiával foglalkozik, mely a multra és jelenre vonatkozólag összehasonlítja Európa népének teljesítőképességét, az emberiség művelődéstörténetében s kulturális haladásában. Az előtérben a germán, illetve az indogermán népek állanak. A germánok mindenek felett álló kulturális fölénye mellett mi szegény magyarok teljesen elhomályosodunk s a 640 oldalas műben a finn-testvérek

kulturális méltatása 4 sor, reánk 17 sor, a szerbekre 19 s a csehekre pedig 24 sor esik. E néhány sorban méltányolja Kruse a magyarok erős államalkotó képességét s a török veszedelemmel szemben való szívós ellentállását. *Megállapítja, hogy nem voltunk nemzeti állam, mivel körökörül idegen nemzetiségek vették körül a magyar szigetet.* Hogy a nemzetiségeklakta területeket leválasztották a nemzet testéről a trianoni béke jóvoltából, *ezt természetes folyamatnak tartja s hátrább Burgenlandról szólva, még Sopron átengedését is feltétlen szükségesnek tartja, mivel ez lenne természetes fővárosa eme elszakított résznek.* Megcsonkításunk, balsorsunk okát abban látja, hogy kezdettől fogva kisebbségben voltunk, *hogy nem volt oly kulturánk, mely más népekre vonzóerőt gyakorolt volna.* A beköltözés előtt itt lakó idegen népeket, pl. a szlávokat *csak nyelviileg asszimiláltuk s ami kultúránk van, lényegében a németeknek köszönhetjük.* Ezzel szemben „sine ira et studio“ az igazságnak megfelelően a következőket állapítjuk meg: Nem német hatásra *Anglia után Magyarországnak van a legrégebb alkotmánya* Európában, melynek földjén *a legrégebb államalakulatok egyike.* Szent László idejében nem német hatásra *Európa legtekintélyesebb keresztény állama volt s Nagy Lajos idejében ugyancsak nem német hatásra, mint európai nagyhatalom szerepelt s 9 európai király udvarában beszélték a magyar nyelvet s megint csak nem német hatásra a pécsi egyetem az első német egyetemmel egy időben keletkezett a közép-korban.* És hogy az Olaszországból útnak induló *reneszánsz Európában legelőször Magyarországon talált befogadást,* ezt megint csak nem írhatjuk a németek javára. Hazánk további fejlődése pedig még kevésbé táplálkozott német kultúrforrásokból. Nekünk kezdettől fogva meg volt a mi sajátosságos nemzeti műveltségünk. Elsőrangú szellemi konstitutióinkra, nem közönséges fajbeolvasztó képességünkre számtalan példát hozhatnánk fel, no de „sapienti sat est“.

Kruse művét a német nép rasszhygiéniájával fejezi be, sok érdekes és tanulságos adattal világítva meg hazája egészségügyi viszonyait. Aggodalommal állapítja meg, hogy a szláv Kelet s az Európán kívüli népek sokkal jobban szaporodnak, mint a németek s a többi germánok. Végül meggyőződéssel hirdeti, hogy a Németország jövője az ifjúságtól s a helyes vezetéstől függ, amiben mi is egyetértünk vele.

Krécsmárik Endre

Tuckermann Walther: *Die Philippinen.* Ein kulturgeographischer Rück- und Ausblick. Geographische Schriften. Herausgegeben v. A. Hettner. Heft. 2. Teubner. Lipcse, 1926. 128 l.

Tuckermann könyvét kilenc fejezetre osztja. Bevezetésében megállapítja, hogy a spanyol befolyás, az elspanyolostás egyáltalában nem vehető észre; ellenben az amerikaiak rövid uralmának hatása kiemelkedő. Módszerében ügyesen kapcsolja össze a politikai befolyások változásait a közgazdaság hanyatlásával, illetőleg fellendülésével.

A sziget őslakói az aëtok (spanyolul negritok) ma már a hegyvidék közé szorított nép. Délen nagyobb számban telepedtek le a malájok, kik több úton vándoroltak be. A Borneoról származott mohamedán malájokat a spanyolok a *moro* névvel különböztették meg.

A negritok gazdálkodása még ma is az ősi gyűjtögető gazdálkodás. A malájok földművelők, kik már a spanyolok előtt terraszosan művelték a hegyoldalakat és mesterségesen öntöztek. Szövő és hímző háziipart űztek. A bányászat és fémipar is ősi foglalkozásuk. Kultúrájuk ősi forrása Elő-, de méginkább Hátsó-India. Az északi részben Kína és Japán hatása kimutatható.

Bemutatja egyik fejezetében az európaiak települését. Rámutat azokra az okokra, melyek a szigeteken a spanyol kultúrának s vele a spanyol uralomnak megerősödését gátolták. A szigetek kormányzási módja nem segítette elő a spanyol kultúrát és nem erősítette uralmukat. Mexikónak a spanyolok alól való felszabadulásáig a szigeteket Mexikóból kormányozták.

A szellemi és nevelő kulturmunkát a benszülöttek között eleinte kizárólag a szerzetes hittérítők végezték. Ők telepítették községekbe a szétszórtan élt benszülötteket és tanították őket. Utakat, hidakat építettek és földművelésre szoktatták a népet. Erdőket irtanak, csatornáznak, kulturnövényeket telepítenek és házi állatokat hoznak be.

A lakosság szaporodtával nem gondoskodhatott újabb művelhető földekről s így egy proletár réteg alakult ki, akiknek elégedetlenségeit csak növelték a kétes európai elemek és kínaiak. 1860-ban a harc kitört. Eleinte az anyaországi jogegyenlőségért küzdenek, de később a szekularizáció lesz a cél.

Kereskedelmi érdekeltség miatt az Unio figyelte leginkább a spanyolok és a benszülöttek közötti harcot s felhasznált mindent a helyzet kiaknázására. 1890-ben aztán rátette kezét a szigetre.

Mindezek Tuckermann könyvéből meggyőző adatokkal igazoltan domborodnak ki. Különösen figyelemre méltó munka közigazdászok és politikusok számára.

vitéz Máriaöldy Márton

Pollog C. H. dr.: *Der Weltluftverkehr seine Entwicklung Geographie und Wirtschaftliche Bedeutung.* 6 térképvázlattal, 12 képpel és 6 táblázattal. 94 lap. Teubner B. G. Lipcse, 1929.

Szerző munkájában a nagyközönség elé tárja a repülőgép technikai, gazdasági, történeti, politikai és földrajzi vonatkozásait.

A légi világforgalom földrajzi alapon való áttekintésénél abból indul ki, hogy mint mindennemű közlekedésnek — úgy a repülésnek is — döntő tényezője a térnek a forgalom életképességét elősegíti fizikai adottsága. A politikai földrajzi tényezők adják a lehetőséget, a gazdaságiak pedig a létjogosultságot. Elméletileg a légi közlekedésnek van nagyobb tere, azonban a gyakorlatban még nincs így, mert hasznosther szempontjából a repülőgép még nagyon is alatta marad a szárazföldinek.

A repülési technika két legnagyobb és eddig még meg nem oldott kérdését a fizikai földrajz adta fel. A sötétség és a köd az a két akadály, melynek legyőzésétől ma még messze állunk. Az ugyancsak ebbe a körbe tartozó viharzóna kérdése is csak részben oldódott meg és az utolsó meteorológiai tényező a szélirány és előreláthatólag mindenkor éreztetni fogja befolyását. Ezért mondja Eckener dr., „hogy a léghajózás és repülés maga a gyakorlati meteorológia“. A légi közlekedési eszközök ezektől

függetleníteni magukat nem tudják és ezért a légijáratok menetrendjei a szárazföldiek pontosságával nem versenyezhetnek.

A mű további fejezeteiben képet kapunk az első rendszeres légi járatoktól. Jó térképvázlatokon mutatja be Szerző a légi útvonalakat. Részletes kimutatást kapunk a főbb európai állomások forgalmi adatairól és egyes nemzetek részvételéről a légi forgalomban. Hazánk, sajnos, gúzsba-kötöttsége folytán nagyon szerény helyet foglal el a nemzetek ezen versenyében.

Részletesen szól Hollandiáról, Franciaországról, Amerikáról, foglalkozik a német léghajózás kényszerű, az angolokénak önkéntes visszafejlesztésével, ami mindkét országban szigorúan gazdasági okokra vezethető vissza. Áttekintést ad a különböző légiforgalmi társaságok statisztikai adatairól és végül az utak jelzését, a légi közlekedés veszélyes vagy nemveszélyes voltának kérdését tárgyalja. A művet egy pár szép kép fejezi be.

Irmédi-Molnár László

Hennig R.: Geopolitik die Lehre vom Staat als Lebewesen. Lipcse, 1928. B. G. Taubner 338 l.

A világháború után fejlődésnek indult német geopolitikai irodalom (A. Supan, R. Steegr, K. Haushofer, O. Maull, W. Vogel stb.) értékes alkotása szerzőnk terjedelmes kötete. A munka a legnemesebb hazaszere-
tekből táplálkozik; célja a geográfiai gondolkodás népszerűsítése mind a gyakorlati politikusok, mind az egyszerű állampolgárok körében — mert annak német részről való hiánya, szemben az angolszászok magas geopolitikai iskolázottságával — egyik oka volt a világháború elvesztésének. A fiatal „geopolitika“ mivoltára vonatkozólag a tudományos világban még nem uralkodik egységes felfogás. Hennig szerint a geopolitika a politikai folyamatok földhőkötöttségének tana, mely a geográfia tudományának ágából sarjadt ki. (A geopolitikai kezdeményezés dicsősége azonban a svéd államteoretikus R. Kjellén-t illeti, kinek a terminust is köszönhetjük. Iránymutatása megértésre és szorgalmas követésre azonban nem a politikusoknál, hanem a geográfusoknál talált.) A geográfiai szemléletmód azért bir oly rendkívüli fontossággal, mert a történelmi és a külpolitikai történés a népek életében legnagyobb részben az erő paralelogramma szabályai szerint ható, megváltozhatatlan természeti törvények uralma alatt áll. Miként a nemzetgazdaságtan vasmunkabér törvényéről beszél, éppen úgy beszélhetünk a geopolitikai befolyások vastörvényéről. (Ilyen vastörvényszerűséget szerzőnknek felderíteni nem sikerül, ami természetes is, hiszen a geográfiai tényező hatásának kimutatása — az állami történésre ható nagyszámú egyéb — részben ideális és irracionális tényező mellett — az individuális esetre is nehéz feladat.)

Hennig „geopolitik“-ja tulajdonképpen egy politikai geográfia. Attól legfeljebb annyiban különbözik, hogy vizsgálódásainak iránya inkább dinamikus, szemben a politikai földrajz statikusabb jellegével s benne a politikum dominál a háttérbe szorult geografikum mellett. Mint az organikus államfelfogás követője (I.) nem mulaszthatja el az államképződés geopolitikai tényezőinek — a talajminemőség, a növény-, állat, ásványvilág, éghajlat, felszínformák, fizikai fekvés és tengernek — az államok

alakulására, növekvésére és virágzására gyakorolt hatásainak vizsgálatát. (II.) Külön fejezetet kapnak a határok. (III.) Behatóan tárgyalja az egyes formákat: a sík-, a hegyi-, folyami-, matematikai-, geográfiai-, néprajzi-, stratégiai-, gazdasági-, továbbá a mesterséges-határokat. Hosszasabban foglalkozik a fővárosok és a tengeri kikötők fekvésében fellelhető törvényszerűségekkel, (IV.) továbbá egy sereg aktuális problémával; a túlnépesedéssel — malthusianizmus, népvándorlás, ki- és bevándorlás, a lakosság számának növekvése — (V.), a tér utáni éhség által kiváltott politikai súrlódási felületekkel — szövetségek kötése, „mare nostrum“ tendencia, ütközőállamok és a kondominiumok kérdésével. (VI)

A kolonizációval kapcsolatban az ó-, a középkori- és a modern kolonizáció-, a népnélküli tér és a térnélküli népek: Itália, Japán, Németország, India, Kína problémája mellett a koloniális korszak alkonya és a hosszabbítására szolgáló lehetőségek szemügyre-vétele következik. Utolsó fejezetét (VIII.) a földcsávok, tengerek, csatornák, vízi utak nemzetközivé tételére irányuló törekvések vizsgálatának szenteli.

Hennig gazdagon illusztrált, bőséges geográfiai ismereteket eláruló munkájában hatalmas történelmi anyagot tár elénk, könnyű és élvezetes stílusban — miért is könyve a szűk szakkörökön túlmenőleg széles rétegben is nagy haszonnal forgatható.

Lányi János

Rungaldier R.: Die Pusta Hortobágy und die Frage der Pustenburgbildung in Ungarn. 10 old.

Német író tollából ritkán olvashatunk Hazánkról ilyen tárgyilagossággal megírt sorokat, mint éppen ez a szerző teszi.

A kis munka Hortobágyot tárgyalja. Leírja a terület fekvését, helyzetét. Röviden foglalkozik talajával és közlekedésével is. Bővebben tárgyalja a pásztort és az állattenyésztést. Leírja a pásztort, tanyáját, ruházatát és egyéb készségeit. A terület növényzetéről is megemlékezik. Végül az egész terület kialakulásáról ír és ezzel kapcsolatban rövid morfológiai vázlatot ad.

Wagner Richárd

A legújabb magyar földrajzi irodalom.*)

Cholnoky Jenő: *Magyarország földrajza.* 167 lap. A Tudományos Gyűjtemény 101. száma. 1929. Pécs, Danubia kiadása.

Telegdi-Róth Károly: *Magyarország geológiája.* 170 lap. A Tudományos Gyűjtemény 104. száma. 1929. Pécs, Danubia kiadása.

Schafarzik—Vendl: *Geológiai kirándulások Budapest környékén.* 341 lap. A m. kir. Földtani Intézet kiadása. 188 ábrával. Budapest, 1929.

Kogutowicz Károly: *Iskolai atlasz II. rész. Középiszkolák felsősztályai, Tanítóképzők és kereskedelmi iskolák számára.* 64 lap. Szerkesztették *Gergely E., Hézszer A. dr.* és *Kogutowicz K. dr.* A m. kir. Állami Térképészet kiadása. Budapest, 1929.

Bartos—Kurucz: *Történelmi atlasz.* Legújabb kor. 18 lap. A m. kir. Áll. Térképészet kiadása. Budapest, 1929.

*) Fenntartjuk magunknak, hogy az itt felsorolt munkákról részletes ismertetést még külön fogunk közölni.